

บทที่ 1 บทนำ

หลักการและเหตุผล

ในบรรดาสื่อมวลชนที่มีบทบาทสำคัญในการให้การศึกษาแก่คนทั่วไปนั้น วิทยุโทรทัศน์อยู่ในสถานะที่มากในการให้การศึกษาแก่ประชาชนทั้งที่อยู่ในระบบโรงเรียนและนอกระบบโรงเรียน เพราะว่าสามารถให้ทั้งภาพ เสียง เนื้อหาได้อย่างครบถ้วน เป็นปัจจุบัน การนำเสนอที่ทำได้ตั้งแต่ความรู้อย่างง่าย ๆ ไปจนถึงกระบวนการที่ซับซ้อน วิทยุโทรทัศน์เป็นเครื่องมือที่ทำหน้าที่เปรียบเสมือนครูได้ และช่วยขจัดปัญหาการขาดครูที่มีความชำนาญ มีความเชี่ยวชาญในสาขาต่าง ๆ โดยที่สามารถใช้ครู 1 คน พบกับผู้เรียนได้ทั่วประเทศโดยผ่านสื่อวิทยุโทรทัศน์ คุณค่าของวิทยุโทรทัศน์จึงอยู่ที่การเข้าถึงคนหมู่มากได้พร้อม ๆ กันอย่างสะดวกและประหยัดโดยที่ผู้รับหรือผู้ชมไม่จำเป็นต้องเป็นผู้มีความรู้สูงก็สามารถเข้าใจได้ วิทยุโทรทัศน์จึงเป็นสื่อที่ยกระดับการศึกษา สติปัญญา รสนิยม ค่านิยมของประชาชนให้สูงขึ้นและช่วยให้ประชาชนในชาติเกิดความรู้รักผูกพัน เป็นเอกภาพ คุณลักษณะที่สำคัญของวิทยุโทรทัศน์คือ เป็นตัวรักษาความสมดุลของสื่อทุกชนิดไม่ให้เกิดการผูกขาดโดยกลุ่มบุคคลใดบุคคลหนึ่ง อันจะทำให้เกิดการครอบงำประชาชน เนื่องจากวิทยุโทรทัศน์เป็นสื่อที่รัฐควบคุมได้เข้มงวด เพราะรัฐเป็นเจ้าของโดยนิตินัย

วิทยุโทรทัศน์นับวันจะมีอิทธิพลต่อการสร้างสรรค์ความรู้ในระดับและระบบต่าง ๆ แก่ประชาชนมากขึ้น ซึ่งมีประชากรเพิ่มขึ้น ผู้เรียนเพิ่มขึ้น ความต้องการความรู้ของพลเมืองก็เพิ่มขึ้น วิทยุโทรทัศน์จึงเป็นสื่อที่เหมาะสมที่สุดที่จะช่วยให้ประชาชนได้รับความรู้ตลอดจนข้อมูล ข่าวสารอย่างทัดเทียมกันตามสิทธิการสื่อสารขั้นพื้นฐานของประชาชนที่จะพึงมีพึงได้

ในแวดวงการศึกษาของประเทศไทยก็มีความพยายามที่จะให้มีการใช้สื่อวิทยุโทรทัศน์เพื่อการศึกษาอย่างเต็มรูปแบบมาหลายยุคหลายสมัย แต่ก็ยังไม่ประสบความสำเร็จ อาจเป็นเพราะคนส่วนใหญ่ยังมีความคิดฝังแน่นอยู่ว่า ในเรื่องการเรียนการสอน ผู้เรียนจะต้องไปพบกับครูซึ่งจะสอนกันแบบซึ่งหน้า (face to face) เท่านั้น จะใช้เทคโนโลยีแทนครูไม่ได้และรัฐบาลเองก็ให้การสนับสนุนในเรื่องนี้ไม่เต็มที่ ซึ่งอาจเป็นเพราะภาวะเศรษฐกิจยังไม่เอื้อก็เป็นได้ ความพยายามดังกล่าวมีมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2501-2503 ยุคจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นนาชกรรัฐมนตรี กระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งมี ม.ล.ปิ่น มาลากุล เป็นปลัดกระทรวง ได้เสนอของบประมาณจากรัฐบาล เป็นเงินแปดแสนบาท เพื่อผลิตรายการเพื่อการศึกษาผ่านสื่อวิทยุโทรทัศน์ที่มีอยู่แล้ว คือช่อง 4

บางชนพรหม และช่อง 5 สนามเป้า แต่รัฐบาลให้งบประมาณแปดหมื่น โครงการนี้จึงต้อง เลิกล้มไป

จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2514 มีการจัดตั้งมหาวิทยาลัยเปิดขึ้นเป็นแห่งแรกคือ มหาวิทยาลัยรามคำแหง ก็ได้ใช้สื่อวิทยุโทรทัศน์ประกอบการเรียนการสอน ทั้งที่เป็นวิทยุโทรทัศน์ วงจรปิดและวิทยุโทรทัศน์ในระบบ UHF ต่อมาในปี พ.ศ. 2521 มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช มหาวิทยาลัยเปิดอีกแห่งหนึ่งก็เกิดขึ้น มีการใช้สื่อประสมในการจัดการเรียนการสอนโดยมีสื่อสิ่งพิมพ์ เป็นหลัก และได้ใช้สื่อวิทยุโทรทัศน์เป็นสื่อประกอบ ซึ่งถึงแม้จะใช้สื่อวิทยุโทรทัศน์เป็นสื่อประกอบ ก็ยังไม่เพียงพอสำหรับให้บริการการสอน ทำให้สถาบันทั้ง 2 แห่งนี้ต้องใช้งบประมาณเป็นจำนวนมากเพื่อใช้จ่ายเป็นค่าเช่าเวลา ค่าผลิตรายการ

ต่อมาในปี พ.ศ. 2531 สถานีวิทยุโทรทัศน์ช่อง 11 กรมประชาสัมพันธ์ก็เกิดขึ้นโดยมี วัตถุประสงค์เพื่อการประชาสัมพันธ์และความมั่นคงของรัฐ การบริการข่าวสาร การให้ความรู้และการศึกษา ถึงกระนั้นก็ยังไม่เพียงพอสำหรับการศึกษาที่พัฒนาขึ้นตามยุคตามสมัย ทำให้มหาวิทยาลัยเปิดของไทยทั้ง 2 แห่ง ต้องไปใช้บริการของสถานีวิทยุโทรทัศน์ช่องอื่น ๆ ด้วย หรือแม้หน่วยงานราชการที่มีความประสงค์จะเผยแพร่ สารความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อประชาชนก็ยังไม่มีความพอเช่นกัน

จากการศึกษาของคณะกรรมการจัดตั้งสถาบันวิทยุโทรทัศน์เพื่อการศึกษาพบว่าความ จำเป็นในการออกอากาศของหน่วยงานราชการและสถาบันศึกษาในช่วงแผนพัฒนาการศึกษาระยะที่ 7 (พ.ศ. 2535-2539) เฉพาะในเรื่องของการศึกษามีเพิ่มขึ้นถึงสัปดาห์ละ 50 ชั่วโมง 54 นาที โดยแยกเป็นความต้องการเวลาออกอากาศเพื่อการศึกษาทั่วไปสัปดาห์ละ 34 ชั่วโมง 36 นาที

1 สัมภาษณ์ ดร.คุณหญิงอัมพร มีสุข ประธานสภาสังคมสงเคราะห์ระหว่างประเทศ,

3 กันยายน 2534

เวลาเพื่อการเรียนการสอน 16 ชั่วโมง 18 นาที เวลาสำหรับการประชาสัมพันธ์และเผยแพร่ผลงานของหน่วยราชการต่าง ๆ ก็เพิ่มถึง 47 ชั่วโมง 56 นาทีต่อสัปดาห์²

ความจำเป็นในการออกอากาศที่เพิ่มขึ้นของสถาบันศึกษาและหน่วยราชการต่าง ๆ นี้สะท้อนให้เห็นว่า ปริมาณผู้ชมก็ต้องเพิ่มขึ้นด้วย เพราะราชการต่าง ๆ ที่ผลิตออกไป ผู้ผลิตย่อมมีกลุ่มเป้าหมายของตนไว้อยู่แล้ว ส่วนผู้ชมทั่ว ๆ ไปที่ไม่ได้เป็นกลุ่มเป้าหมายก็จะมีบางส่วนที่เปิดรับสาร เพราะผู้ผลิตราชการนำเสนอราชการต่าง ๆ อยู่แล้ว (supply push) คือถึงแม้ผู้ชมจะไม่มีความต้องการ (demand) ที่จะรับราชการนั้นแต่ถ้าราชการนั้นมีคุณภาพดีพอ ก็จะดึงดูดใจให้น่าสนใจผู้ชมให้รับชมได้ สารระของการชมวิทยุโทรทัศน์ไม่ได้ขึ้นอยู่กับปริมาณผู้ชมว่ามีมากน้อยเพียงใด แต่ขึ้นอยู่กับว่าราชการนั้นให้อะไรดี ๆ แก่ผู้ชมบ้าง ถ้าผู้ชมนำสิ่งที่ได้รับไปปรับเพื่อใช้พัฒนาคุณภาพชีวิตได้ก็ถือว่าคุ้มค่าสำหรับการลงทุนผลิตราชการแล้ว

เป็นความจำเป็นของรัฐ ในการที่จะหยิบยื่นสิ่งดี ๆ มีสาระให้กับประชาชนโดยผ่านสื่อวิทยุโทรทัศน์เพราะวิทยุโทรทัศน์เป็นตัวกำหนดโครงสร้างของสังคมถ้ารัฐต้องการให้สังคมเป็นไปในรูปแบบใด ก็จะใช้วิทยุโทรทัศน์เหนี่ยวนำคนในสังคมให้เป็นไปในแนวทางที่รัฐกำหนดด้วยวิธีอุปทาน (supply push) มากกว่าอุปสงค์ (demand pull)

ในเรื่องการศึกษา รัฐควรวางนโยบายพัฒนาการศึกษาให้เป็นไปในเชิงรุก เพื่อสร้างคุณภาพประชากรให้สอดคล้องกับสภาวะแวดล้อมที่จะเปลี่ยนไปใน 10-15 ปีข้างหน้า สิ่งที่จะตอบสนองนโยบายนี้ได้ก็คือ การมีทรัพยากรด้านการเรียนการสอนอย่างเพียงพอ และสื่อวิทยุโทรทัศน์คือทรัพยากรอย่างหนึ่งที่ลงทุนเพียงครั้งเดียวแล้วได้ผลคุ้มค่า รัฐจึงควรจัดหาทรัพยากรนี้ให้แก่ประชาชนในทุกชุมชนอย่างทั่วถึง ทั้งนี้ เพื่อให้ประชาชนได้มีโอกาสใช้สิทธิทางการสื่อสารของตนอย่างเสรี

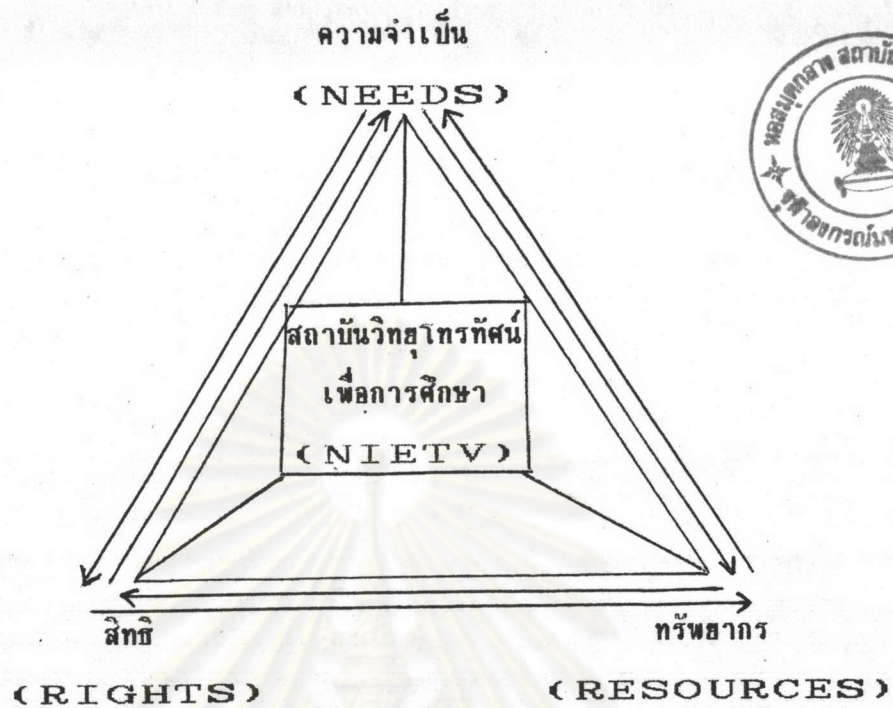
ศูนย์วิทยุทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

2 คณะอนุกรรมการหารูปแบบการบริหารและการจัดการของสถาบันวิทยุโทรทัศน์เพื่อการศึกษา, โครงการจัดตั้งสถาบันวิทยุโทรทัศน์เพื่อการศึกษาแห่งประเทศไทย, มีนาคม 2533 (อัครสำเนา)

ปัญหาของสถานศึกษาและส่วนราชการในปัจจุบันก็คือ การไม่มีสถานวิทยุโทรทัศน์ สำหรับส่งสารตามความจำเป็น เนื่องจากสถานวิทยุโทรทัศน์ที่มีอยู่ 5 สถานี เป็นสถานีที่มุ่งธุรกิจ 4 สถานี เป็นสถานีของรัฐที่ทำหน้าที่ประชาสัมพันธ์หน่วยงานรัฐอีก 1 สถานี ทำให้ราชการเพื่อ การศึกษาไม่มีเวลาดีเวลาพอสำหรับออกอากาศ

ดังนั้น สถานวิทยุโทรทัศน์ที่สร้างขึ้นมาเพื่อการศึกษาโดยเฉพาะ รวมทั้งเพื่อให้ บริการการผลิตการออกอากาศและการบริการทางวิชาการแก่หน่วยงานทางการศึกษาหรือหน่วย งานที่เกี่ยวข้อง จะเป็นทรัพยากรด้านการสื่อสารที่สนองตอบความจำเป็นของรัฐและประชาชน ได้อย่างเต็มที่ เพราะเมื่อมีทรัพยากรมากขึ้น ความหลากหลายของราชการก็มีเพิ่มขึ้น โอกาสในการจัดการศึกษาโดยผ่านสื่อวิทยุโทรทัศน์ก็จะมากขึ้นเป็นการขจัดปัญหาในเรื่องการไม่มี สถานีวิทยุโทรทัศน์สำหรับส่งสารตามความจำเป็นได้ การจัดตั้งสถาบันวิทยุโทรทัศน์ขึ้นใหม่นี้ จะ ช่วยให้ประชาชนได้ใช้สิทธิในการศึกษาอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม การที่รัฐมีความจำเป็นต้องจัด การศึกษาให้แก่ประชาชนอย่างทั่วถึง จำเป็นต้องมีทรัพยากรที่สามารถตอบสนองความจำเป็นนี้ ได้ เพื่อให้ประชาชนได้ใช้สิทธิในการศึกษาตามสถานภาพของตนเอง ด้วยเหตุนี้ปัจจัยทั้ง 3 ด้าน คือ ความจำเป็นของรัฐในการใช้สื่อสารกับทรัพยากรที่ต้องมีและสิทธิการสื่อสารของประชาชน จึงต้องมีในระดับที่เหมาะสมและมีสัดส่วนที่สามารถตอบสนองซึ่งกันและกันได้ เพื่อให้รัฐพัฒนา ประชากรโดยใช้สื่อวิทยุโทรทัศน์เป็นเครื่องมือในการเผยแพร่สาระที่พึงประสงค์สู่ประชาชน แต่ ถ้าปัจจัยทั้ง 3 ไม่สัมพันธ์กันในลักษณะมีความจำเป็นมาก แต่มีทรัพยากรและสิทธิน้อย การจัดตั้ง สถาบันวิทยุโทรทัศน์เพื่อการศึกษาก็น่าจะช่วยให้ปัจจัยทั้ง 3 มีความสัมพันธ์กันได้ เพราะสถาบัน- วิทยุโทรทัศน์ เป็นทรัพยากรที่มุ่งตอบสนองความจำเป็นของรัฐเป็นการเฉพาะอยู่แล้ว ดังแบบ- จำลองนี้

ศูนย์วิทยุทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แต่ถ้าลักษณะแนวโน้มการสื่อสารของปัจจัยทั้ง 3 อยู่ในสภาวะที่ความจำเป็นมีน้อย ทรัพยากรและสิทธิมีมาก ก็ถือว่าสภาวะของปัจจัยทั้ง 3 ไม่สัมพันธ์กันเช่นกัน เนื่องจากมีสัดส่วนที่ไม่เหมาะสม แต่การจัดตั้งสถาบันวิทยุโทรทัศน์อาจไม่จำเป็นต้องจำเป็นเพราะทรัพยากรมีมากพอแล้ว

ดังนั้น การวิจัยในครั้งนี้จึงเป็นการศึกษาถึงสภาวะความสัมพันธ์กันระหว่างความจำเป็นด้านการสื่อสารของหน่วยงานรัฐ ทรัพยากรทางการสื่อสาร และสิทธิการสื่อสารของประชาชนพร้อมทั้งศึกษาแนวทางที่เหมาะสมในการจัดตั้งสถาบันวิทยุโทรทัศน์เพื่อการศึกษา เพื่อช่วยรักษาสภาพความสัมพันธ์ของปัจจัยทั้ง 3 นี้

ปัญหาการวิจัย

1. ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ระยะที่ 7 (2535-2539) ปัจจัย 3 ด้าน คือ ความจำเป็นในการสื่อสาร ทรัพยากรทางการสื่อสาร และสิทธิการสื่อสาร อยู่ในสภาวะอย่างไร
2. การจัดตั้งสถาบันวิทยุโทรทัศน์เพื่อศึกษามีผลกระทบต่อปัจจัย ทั้ง 3 ด้านอย่างไร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อเข้าใจถึงสถานะของการใช้สื่อวิทยุโทรทัศน์เพื่อการศึกษาในด้านความจำเป็น ทรัพยากรและสิทธิ อันจะเป็นปัจจัยหนึ่งที่สนับสนุนให้มีการจัดตั้งสถาบันวิทยุโทรทัศน์เพื่อการศึกษา แห่งประเทศไทย

ข้อตกลงเบื้องต้น (Assumptions)

ข้อตกลงเบื้องต้นที่ใช้เป็นแนวทางการวิจัย

1. การสื่อสารเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับมนุษย์ทุกคน
2. ประชาชนมีสิทธิที่จะแสวงหาความรู้และรัฐมีหน้าที่ที่จะจัดหาให้อย่างเพียงพอ
3. การศึกษาสามารถจัดได้ในหลายรูปแบบ ทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียน ผ่านสื่อหลายชนิด ทั้งสิ่งพิมพ์ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์
4. รายการเพื่อศึกษามีหลายรูปแบบ ทั้งในรูปแบบของละคร สารคดี การสนทนา และการเรียนการสอนที่อยู่ในรูปแบบของการบรรยายพร้อมเขียน (talk and chalk program) หรือบรรยายอย่างเดียว (talk program)
5. วิทยุโทรทัศน์เป็นสื่อที่มีประสิทธิภาพอย่างหนึ่งในการจัดการเรียนการสอน

ข้อสันนิษฐาน (Proposition)

1. ประชาชนมีความจำเป็นต้องแสวงหาความรู้เพิ่มเติม เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น ตามสถานะเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยีที่เปลี่ยนไป แต่ในปัจจุบันนี้ทรัพยากรทางการสื่อสาร ยังไม่เพียงพอและไม่ตรงกับความต้องการของประชาชน
2. การจัดตั้งสถาบันวิทยุโทรทัศน์เพื่อการศึกษา เป็นการเพิ่มพูนทรัพยากรให้มืออย่างพอเพียงที่จะตอบสนองความต้องการและสิทธิทางการสื่อสารของประชาชนได้

นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

1. ความจำเป็นทางการสื่อสาร หมายถึง ความจำเป็นอย่างยิ่งของรัฐ หรือผู้มีอำนาจรัฐ หรือผู้บริหารหน่วยราชการและเอกชน ที่จะต้องใช้การสื่อสารเน้นเฉพาะวิทยุโทรทัศน์ เป็นเครื่องมือในการให้ความรู้ความเข้าใจ แก่ประชาชน เพื่อให้ประชาชนเกิดพัฒนาการด้านสติปัญญา รสนิยม และความซาบซึ้งทางจิตใจในด้านศิลปวัฒนธรรม ทั้งนี้ เพื่อยกระดับให้ประชาชนเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพ และประชาชนก็มีความจำเป็นต้องใช้การสื่อสารเพื่อการศึกษาของตนเอง

2. ทรัพยากรทางการสื่อสาร หมายถึง เทคโนโลยีทางการสื่อสาร บุคลากรที่ทำงานด้านการสื่อสาร. งบประมาณสำหรับพัฒนาการสื่อสาร

3. สิทธิทางการสื่อสาร หมายถึง สิทธิที่จะเป็นผู้ใช้การสื่อสารทั้งในฐานะผู้รับสาร และส่งสาร ทั้งขึ้นอยู่กับฐานะทางเศรษฐกิจและสภาพแวดล้อมของบุคคลนั้น

4. รายการเพื่อการศึกษา หมายถึง

1. รายการที่เกี่ยวข้องในการเพิ่มพูนความรู้แก่ผู้ฟังและผู้ชม และความรู้นี้จะต้องเป็นการสร้างสรรค์บุคคลและสังคม

2. รายการที่เกี่ยวข้องกับการให้การศึกษาอบรมด้านทักษะที่จำเป็น และเกิดการเรียนรู้และเข้าใจจากผู้ฟังผู้ชม

3. รายการที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมประสบการณ์ด้านศิลปวัฒนธรรม โดยปลูกฝังรสนิยมและความซาบซึ้งให้เกิดขึ้นในผู้รับสาร

4. รายการที่เสนอเนื้อหาและข้อมูลเกี่ยวกับค่านิยมอันเหมาะสม ฝึกการใช้วิจารณญาณของคนเพื่อให้สามารถหยิบบอกเหตุผลและข้อเท็จจริงมาประกอบใช้ได้เหมาะสม

5. สถาบันวิทยุ โทรทัศน์เพื่อการศึกษา หมายถึง สถาบันที่ผลิตรายการที่เป็นความรู้ตามความต้องการของหน่วยงานรัฐและสถานศึกษา และเป็นสถานโทรทัศน์ที่จัดรายการประเภทต่าง ๆ ดังนี้

1. รายการเพื่อการศึกษาแก่ประชาชนทั่วไป (Informal Education) เป็นการให้ความรู้ทั่วไปแก่ประชาชน โดยจัดเนื้อหาที่เป็นความรู้ในเรื่องหนึ่งเรื่องใดโดยตรง หรือแฝงอยู่ในรูปแบบของการบันเทิงที่ให้แก่คิด คติเตือนใจ หรือแทรกอยู่ในรายการประเภทต่าง ๆ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ข้อมูล ข้อคิด หรือแนวปฏิบัติในด้านต่าง ๆ อันเป็นประโยชน์ในการทำมาหากิน หรือการดำเนินชีวิตประจำวัน

2. รายการเพื่อการศึกษาในระบบโรงเรียน (Formal Education) คือ การใช้วิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์เหมือนเป็นอุปกรณ์การศึกษาอย่างหนึ่งในโรงเรียน โดยจัดเนื้อหาให้สอดคล้องกับหลักสูตร ประมวลการสอนและวิธีการสอน อาจนับได้ว่าเป็นบริการการศึกษาซึ่งครูและนักเรียนใช้เพื่อเกิดการเรียนรู้ตามหลักสูตร

3. รายการเพื่อศึกษานอกระบบโรงเรียน (Non-Formal Education) คือ การจัดรายการเพื่อกลุ่มผู้รับสารที่อยู่นอกระบบโรงเรียน ให้การศึกษาที่เป็นไปตามหลักสูตร การศึกษาในระบบและการศึกษาแบบกลุ่มที่สนใจเฉพาะเรื่อง ซึ่งอาจเป็นเรื่องเกี่ยวกับอาชีพ การพัฒนาวิถีชีวิตและสภาวะแวดล้อม

6. รายการเพื่อการประชาสัมพันธ์หน่วยงานรัฐ หมายถึง รายการที่จัดขึ้นเพื่อสร้างความเข้าใจอันดีให้แก่ประชาชนทั้งประเทศไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง ศิลปวัฒนธรรม

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ผลการวิจัยนี้จะสามารถใช้เป็นส่วนหนึ่งสำหรับการพิจารณาหาความเหมาะสมในการจัดตั้งสถาบันวิทยุโทรทัศน์เพื่อการศึกษาแห่งประเทศไทย และอาจนำไปใช้เป็นแนวทางในการปรับปรุงพัฒนาสถานีวิทยุโทรทัศน์ช่อง 11 กรมประชาสัมพันธ์ ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นได้

ศูนย์วิทยุทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย